

АНОТАЦІЯ

Остащенко А.С. Адміністративне судочинство у справах за зверненням суб'єктів владних повноважень. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право (Галузь знань 08 Право). – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України, Харків, 2026.

Дисертаційне дослідження присвячене комплексному аналізу теоретико-правових та процесуальних засад адміністративного судочинства у справах за зверненням суб'єктів владних повноважень. Актуальність теми обумовлена необхідністю удосконалення механізмів судового захисту у сфері публічно-правових відносин, забезпечення балансу між публічними та приватними інтересами, а також підвищення ефективності реалізації суб'єктами владних повноважень права на звернення до адміністративного суду.

У роботі досліджено сутність адміністративного судочинства, визначено його основні функції та місце в системі захисту прав, свобод та інтересів учасників публічно-правових відносин. Проаналізовано наукові підходи до розуміння права на судовий захист в адміністративному судочинстві, розкрито особливості його реалізації суб'єктами владних повноважень. Значну увагу приділено характеристиці принципів адміністративного судочинства у справах за зверненням суб'єктів владних повноважень, визначенню їх змісту та значення для забезпечення законності, справедливості й ефективності судового розгляду.

У дослідженні наголошено, що відповідно до КАС України адміністративне судочинство покликане бути способом розгляду спорів між фізичними та юридичними особами – позивачами та органами публічної влади – відповідачами з питань діяльності останніх. Проте адміністративне

судочинство виявилось значно ширшим за змістом і передбачає можливість пред'явлення вимоги державним органом, при цьому відповідачем може бути і фізична або юридична особа як інші особи, до яких звернена вимога позивача (п. 9 ч. 1 статті 4 КАС України). У рамках адміністративного судочинства також розглядається спір між державними органами про їх повноваження. За рахунок адміністративного судочинства обмежується можливість керуючого впливу державних органів, органів місцевого самоврядування та посадових осіб на особу та суспільство та можливість обмеження законних прав та інтересів громадян.

У роботі акцентується увагу на розмежовуванні права на судовий захист із правом на позов в адміністративному судочинстві. Це пов'язано з тим, що право на судовий захист є елементом системи захисту прав людини, яка втілена у Конвенції прав людини, Конституції України. Право на судовий захист, що міститься та гарантується Конституцією України, є фундаментальним конституційним правом людини. Воно активується, коли інші її конституційні права порушуються. У контексті системи прав людини, це право проявляється як особиста можливість звернутися до суду.

Зазначається, що визначення публічно-правового спору, яке закріплено у пункті 2 частини 1 статті 4 КАС України не відповідає правовій конструкції, за якою позивачем в адміністративній справі є суб'єкт владних повноважень, а відповідачем – представник громадянського суспільства (людина, громадянин, громадська чи релігійна організація, політична партія тощо) чи іншого суб'єкта (іноземця чи особи без громадянства). З метою забезпечення відповідності дефініції «публічно-правовий спір» особливостям правової природи адміністративних справ, у яких позивачем є суб'єкт владних повноважень, а відповідачем – представник громадянського суспільства (чи інший суб'єкт) слід внести зміни до пункту 2 частини 1 статті 4 КАС України і викласти абзац другий у такій редакції: публічно-правовий спір – це спір, у якому хоча б одна сторона здійснює публічно-владні управлінські функції, в тому числі на виконання делегованих повноважень, і

спір виник у зв'язку із виконанням чи невиконанням такою стороною зазначених функцій або у зв'язку з наявністю програмних цілей чи дій інституту громадянського суспільства, що спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, громадського порядку, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я і моральність населення або у зв'язку з порушенням іноземцем чи особою без громадянства Конституції та законів України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Акцентується увага на тому, що принципи адміністративного судочинства у справах за позовом суб'єктів владних повноважень характеризуються поєднанням загальних засад адміністративного процесу із спеціальними елементами, обумовленими публічно-владною природою позивача. Це дозволяє забезпечити ефективний судовий контроль за реалізацією владної компетенції та дотриманням балансу між публічними і приватними інтересами.

Окремо досліджено адміністративну правосуб'єктність суб'єктів владних повноважень як позивачів в адміністративному судочинстві. Визначено особливості їх процесуального статусу, межі реалізації процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків під час звернення до суду. Участь суб'єкта владних повноважень, як позивача в адміністративному судочинстві, характеризується такими особливостями: 1) набуттю суб'єктом владних повноважень адміністративної процесуальної правосуб'єктності завжди передують правовідносини владно-публічного характеру, в яких ці суб'єкти здійснюють владно-публічні повноваження; 2) суб'єкти владних повноважень вступають або залучаються в адміністративне судочинство у зв'язку з виконаними ними владно-публічними завданнями та функціями, які закріплені чинним законодавством; 3) здійснення суб'єктами

владних повноважень адміністративної процесуальної правосуб'єктності позивача є способом виконання цими суб'єктами покладених на них чинним законодавством завдань та функцій; 4) участь суб'єктів владних повноважень в процесі обумовлена не їх особистим бажанням чи волевиявленням, а виключно приписом чинного законодавства.

У дисертації здійснено комплексний аналіз процесуальних особливостей розгляду адміністративних справ за зверненням суб'єктів владних повноважень. Розкрито порядок звернення таких суб'єктів до адміністративного суду, досліджено вимоги до форми та змісту позовних заяв, а також підстави відкриття провадження у справі. Проаналізовано специфіку доказування та розподілу процесуального обов'язку доказування у відповідній категорії справ, визначено проблемні аспекти судової практики та запропоновано напрями їх вирішення. Встановлено, що доказування є складною за змістом діяльністю, в структурі якої ключове місце займають предмет і межі доказування. Саме ці два елементи зумовлюють обсяг доказування, а також коло засобів, які мають використовуватись у процесі доказування у справах за зверненням суб'єктів владних повноважень.

Увагу приділено дослідженню рішень адміністративного суду у справах за зверненням суб'єктів владних повноважень, зокрема їх правовій природі, видам та особливостям ухвалення. Наголошується, що практичне значення рішень адміністративних судів у справах за зверненнями суб'єктів владних повноважень та їх вплив на публічне управління полягає у наступному: - забезпечують повноцінне функціонування органів влади, дозволяючи їм примусово реалізовувати свої повноваження; - сприяють дотриманню прав і свобод людини, оскільки суд контролює кожне втручання держави; - встановлюють правові стандарти взаємодії між органами публічної влади, зокрема щодо розмежування компетенції; - формують судову доктрину, яка згодом впливає на нормотворчість та адміністративну практику; - попереджають зловживання владою, оскільки суд стримує будь-які прояви неправомірної публічної діяльності.

Розглянуто механізми виконання судових рішень у справах за зверненням владних суб'єктів, визначено проблеми практичної реалізації судових актів та запропоновано шляхи підвищення ефективності їх виконання. Визначення примусового виконання судових рішень у справах за зверненням владних суб'єктів дає підстави виокремити його важливі ознаки, зокрема: 1) примусове виконавче провадження не є обов'язковим етапом виконання судового рішення, оскільки має місце лише у разі, якщо судові рішення не виконано у добровільному порядку або виконано несвоєчасно, не у повному обсязі або неналежним способом; 2) зміст примусового виконання судового рішення складає система процесуальних дій спеціально уповноважених органів та осіб, а також сторін виконавчого провадження; 3) примусове виконання судового рішення є гарантією того, що остаточне судові рішення, яке набуло законної сили, буде виконане з дотриманням принципів своєчасності, ефективності, належності тощо.

За результатами дослідження сформульовано науково обґрунтовані висновки та практичні рекомендації щодо вдосконалення адміністративного процесуального законодавства України, оптимізації порядку розгляду адміністративних справ за зверненням суб'єктів владних повноважень та забезпечення ефективного функціонування адміністративного судочинства.

Ключові слова: право на судовий захист, адміністративне судочинство, публічно-правові відносини, захист публічних інтересів, принципи адміністративного судочинства, суб'єкт владних повноважень, право на позов, публічно-правовий спір, предмет доказування, рішення суду.